

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ
РЕСУРСІВ****Ж.А. Василенко, Т.І. Якимчук**Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна, tetyana_yakimchuk@ukr.net

Земля на відміну від усіх інших суспільних відносин в її природно-продуктивних та територіальних функціях є універсальним чинником суспільного відтворення та виконує багато функцій життєзабезпечення людини.

Для існування людського суспільства земля є і життєвим простором, і економічною основою, тобто засобом виробництва. Таким чином, земля повинна одночасно розглядатись як природний і як економічний ресурс. Земля використовується в усіх галузях народного господарства – або як просторовий базис для розміщення продуктивних сил, або як основний засіб виробництва. В сільськогосподарському виробництві земля використовується як засіб праці і як предмет праці. Роль землі в сільському господарстві визначається тим, що їй притаманна специфічна унікальна властивість – родючість, завдяки якій ґрунт може забезпечувати потребу рослин в поживних речовинах, воді та повітрі протягом всього періоду вегетування. Але, так як земельні ресурси держави є обмеженими і екстенсифікація використання земельно-ресурсного потенціалу стає неможливою, то особливого значення набуває питання раціонального використання і охорони земель.

Вирішенню проблеми присвячені роботи вчених В.Трегобчука, П.Саблука, Б.Данилишина, А.Третяка, В.Месель-Веселяка та багатьох інших.

Розвиток ринкових відносин у державі призвів до роздержавлення земель та утворення різноманітних форм сільськогосподарських підприємств. У процесі реформи здійснено перерозподіл землі між сільськогосподарськими підприємствами, фермерами і особистими селянськими господарствами. Якщо у 1990 році сільськогосподарські підприємства використовували 93,5%, а населення – 6,5 % сільськогосподарських угідь, то у 2008 році – відповідно 50 і 40,3 %, а фермери – 9,7 %. На основі приватної власності на землю і земельні частки (паї) створено різні господарські формування, побудовані на індивідуальній, сімейній та колективній організації праці.

В Рівненській області у 2009 році діяли 957 сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання (табл. 1).

Переважну більшість з них – 61,3% - становлять фермерські господарства, значно менше – 14,0 % та 8,9 % відповідно – приватні підприємства та виробничі кооперативи, близько 12,0 % займають господарські товариства, а частка державних підприємств є дуже низькою – 0,7%. Отже, можна констатувати, що на Рівненщині, як і в цілому в державі, розвинуті як особисті приватні чи фермерські господарства, так і колективні сільськогосподарські підприємства.

В той же час, за даними Головного управління земельних ресурсів у Рівненській області (табл. 2), з усіх земель сільськогосподарських підприємств і громадян на долю недержавних сільськогосподарських підприємств припадає 40,5% сільськогосподарських угідь, 2,8% сільськогосподарських угідь становлять землі державних сільськогосподарських підприємств, а 56,7 % сільськогосподарських угідь становлять землі громадян. При цьому середня площа сільськогосподарських угідь фермерських господарств в області становить 124,3 га.

Таблиця 1 – Кількість діючих сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання Рівненської області у 2009 році

	Всього	У тому числі					
		Господарські товариства	Приватні підприємства	Виробничі кооперативи	Фермерські господарства	Державні підприємства	Підприємства інших форм господарювання
Рівненська область	957	115	134	85	587	7	29
м. Рівне	30	18	7	1	-	-	4
райони							
Березнівський	59	10	4	2	40	1	2
Володимирецький	27	5	1	17	2	1	1
Гоцанський	45	7	6	1	28	1	2
Демидівський	42	2	4	1	33	-	2
Дубенський	126	13	6	9	95	1	2
Дубровицький	23	-	-5	10	7	-	1
Зарічненський	30	3	-	11	14	-	2
Здолбунівський	91	7	7	6	70	-	1
Корецький	31	5	4	3	18	-	1
Костопільський	66	5	8	11	39	-	3
Млинівський	82	12	14	6	49	-	1
Острозький	56	5	9	-	40	-	2
Радивилівський	53	10	8	4	31	-	-
Рівненський	116	12	20	1	77	3	3
Рокитнівський	30	-	14	-	16	-	-
Сарненський	50	1	17	2	28	-	2

Таблиця 2 – Розподіл земельної площі та сільськогосподарських угідь Рівненської області у 2009 році

	Загальна земельна площа тис. га	Сільськогосподарські угіддя тис. га	У тому числі		
			рілля тис. га	сіножаті тис. га	пасовища тис. га
Всього земель	2005,1	933,1	658,5	127,8	131,3
Землі сільськогосподарських підприємств і громадян	979,4	832,3	625,8	97	95
Землі сільськогосподарських підприємств	424,1	291	247,5	23,5	13,2
З них					
державних	27,2	18,1	14,1	1,8	2,1
недержавних	396,9	272,9	233,4	21,7	17,1
Землі громадян	555,3	541,3	378,3	73,5	75,8
Землі користувачів інших категорій	1025,7	100,8	32,7	30,8	36,3

Необхідно зауважити, що фермерські господарства як форма ведення сільськогосподарського виробництва притаманні передовим розвинутим державам, хоча концентрація таких господарств є досить різною – від 70 га в Англії до 32 га в Німеччині, в тому числі на нових землях (колишня НДР) – 197 га [1, с. 36].

В той же час середня площа сільськогосподарських угідь державних сільськогосподарських підприємств становить по області 385,7 га, тобто, спостерігаємо певне зменшення середнього розміру сільськогосподарських підприємств.

Разом з тим, виробництво сільськогосподарської продукції в господарствах Рівненської області часто здійснюється на осушених землях. На жаль, необхідно зазначити, що протягом 1990 – 2009 років площа осушених земель у сільськогосподарських підприємствах зменшилась більше, ніж наполовину (рис.1, рис. 2), що істотно впливає на ефективність сільськогосподарського виробництва.

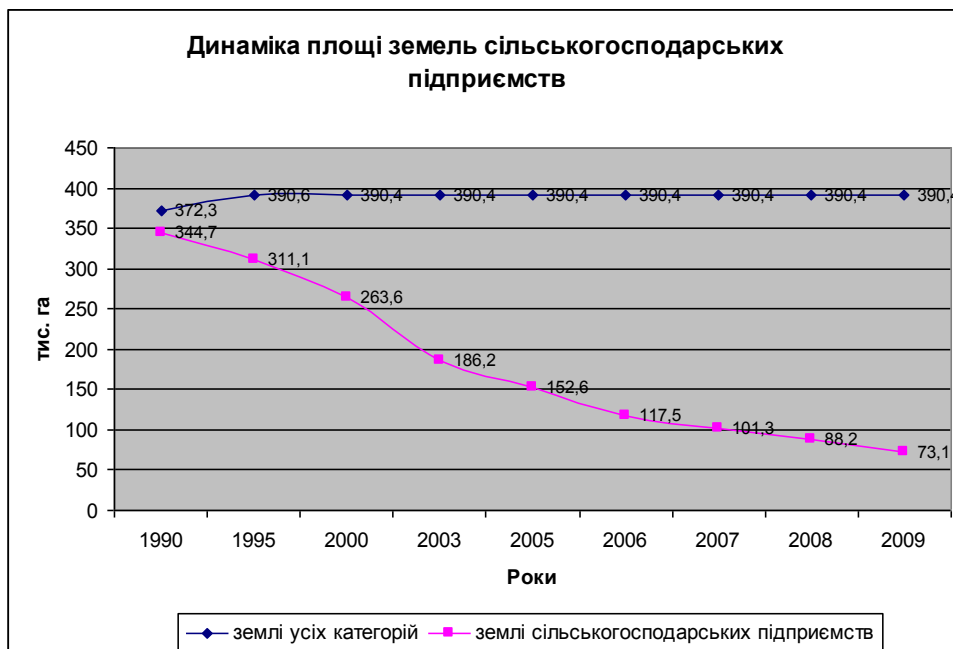

Рисунок – Динаміка площі земель сільськогосподарських підприємств

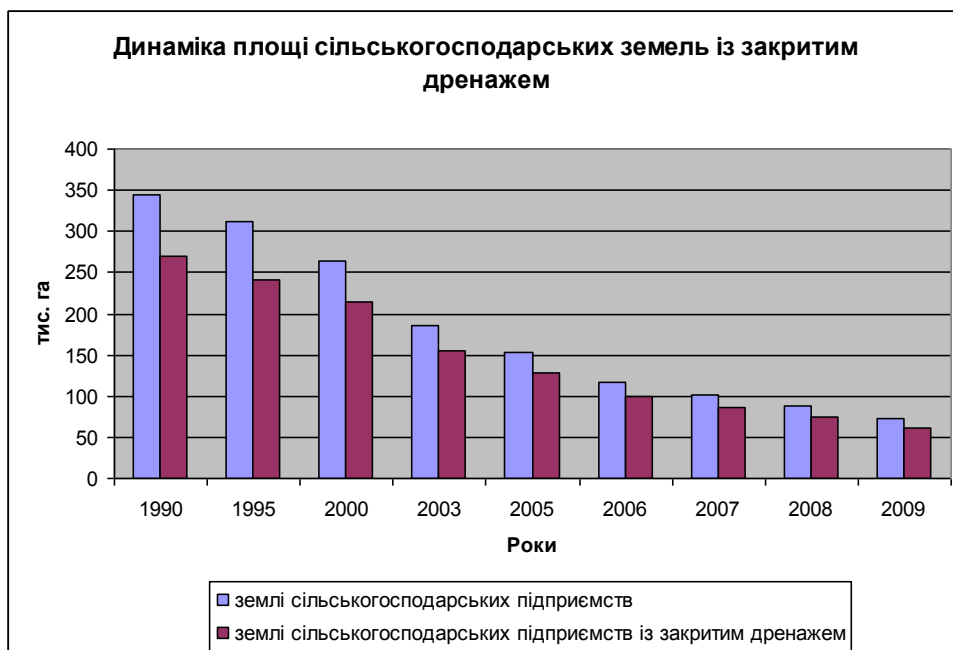

Рисунок 2 – Динаміка площі сільськогосподарських земель із закритим дренажем

В цілому по Україні виробництво валової продукції сільського господарства за 1990 – 2009 роки значно зменшилось і становило в 2009 році (в порівнянних цінах 2000 р.) 86,1 млрд. грн., або

68,3 % до 1990 року. До 2000 року в цілому сільськогосподарське виробництво було збитковим, а у тваринництві прибутки з'явилися лише в 2005 році [1, с. 38].

Так як раціональне використання землі означає, насамперед, отримання максимально можливого обсягу суспільно необхідної продукції з одиниці площі з мінімальними суспільно необхідними витратами на її виробництво із збереженням якісних характеристик землі, то, очевидно, що таке завдання на даний момент не вирішене в нашій державі, а отже, потребує подальшого вивчення.

До основних причин зниження ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу можна віднести:

- досить тривалий час переходу до створення нових організаційно-правових форм функціонування сільськогосподарських підприємств;
- різке зменшення державної підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва;
- значне погіршення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва, відсутність можливості у господарств поповнення і заміни зношеного машино-тракторного парку;
- неспроможність проведення комплексних меліоративних заходів з метою забезпечення відтворення природних ресурсів;
- недотримання науково обґрунтованих обмежень антропогенного навантаження, що призводить до деградації природного середовища;
- низький економічний потенціал новостворених підприємств, що посилюється недостатнім розвитком ринкової економіки в державі.

Забезпечення раціонального використання земельних ресурсів можливе тільки за умови впровадження механізму, який поєднає ефективність сільськогосподарського виробництва та забезпечення відтворення землі як природного ресурсу:

1. Розробка і впровадження стандартів раціонального сільськогосподарського використання земельних ресурсів.
2. Забезпечення проведення комплексних меліоративних заходів.
3. Забезпечення впровадження заходів із підвищення родючості ґрунтів.
4. Удосконалення механізму страхування ризиків сільськогосподарського виробництва.
5. Впровадження постійного моніторингу за ефективністю використання земельних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Месель-Веселяк, В.Я. Розвиток форм господарювання в аграрному секторі України [текст] / В.Я. Месель-Веселяк. – К. // Економіка АПК.-2006-№12,- с.34-40.
2. Статистичний щорічник. / за редакцією Ю.В. Мороза, – Рівне: Головне управління статистики у Рівненській області, 2009. – 493с.